

שאלון הבנה בינאישית -דילמת החברות-

קדרי, 1997

הבנה בינאישית והתנהגות חברתית בכיתה אצל מתבגרים על דיסלקסיה ודיסקלקוליה

מיכל יהושע קדרי

מנחה: פרופ' שלמה קרביץ

מוגש כמילוי חלקי של הדרישות לתואר מוסמך במחלקה
לפסיכולוגיה של אוניברסיטת בר-אילן

שיטה

נבדקים

במחקר השתתפו 52 נבדקים, בני 14 עד 21, עם ליקוי למידה, בחשבון או בקריאה.

הנבדקים הם תלמידים בבית-הספר פרטי ללקויי למידה והם לומדים במסגרת זו לקראת בחינות הבגרות. לאחר שלא השתלבו במסגרות החינוך הרגילות. בשל הישגים לימודיים נמוכים ולעיתים גם בשל בעיות התנהגות. הנבדקים אובחנו ע"י פסיכולוגית מומחית. באמצעות אבחון מקיף בכלים סטנדרטים. האבחון נערך. בדרך-כלל כחלק מתהליך הקבלה לביה"ס אך איננו תנאי לקבלה. בהתאם לאבחון. לכל הנבדקים אינטלגנציה בתחום הממוצע לפחות.

ליקוי למידה בחשבון (דיסקלקוליה) אובחן אצל 24 נבדקים, מתוכם 13 בנות ו-11 בנים. הגיל הממוצע בקבוצה זו 17.4 שנים ($SD=2.1$). ליקוי למידה בקריאה (דיסקליסיה), אובחן אצל 28 נבדקים, מתוכם 11 בנות ו-17 בנים. הגיל הממוצע בקבוצה זו 17.5 ($SD=1.9$).

קלים

נתונים על כל נבדק נאספו מאבחון ליקויי למידה ומשלושה מבחנים:

1. דילמת החברות וראיון קליני חצי מובנה של סילמן (Selman, 1980).
ראה נספח מספר 1.
2. אינדקס האמפטיה לילדים ובני נוער (Bryan, 1982).
ראה נספח מספר 2.
3. שאלון התנהגות בכיתה (Schaefer, Aaronson & Edgerton, 1977).
נבגירסתו העברית (מרגלית ושולמן, 1986).
ראה נספח מספר 3.

אבחון ליקויי למידה

מבחנים שונים משמשים להערכה פסיכולוגית ולימודית של ילדים ליקויי למידה. לא ניתן להתייחס לבטריית מבחנים סטנדרית אחת המקובלת בתהליך ההערכה של ילדים עם ליקויי למידה, אך ישנם מבחנים מקובלים שונים, המשמשים לאבחון פסיכולוגי ונוירופסיכולוגי בכלל. אבחון ליקויי הלמידה לא נערך כחלק מהמחקר כי אם נערך בביה"ס ע"י פסיכולוגית מומחית לאבחון. האבחון כולל חמישה מרכיבים שמציין הבר (1991) כמרכיבים המקובלים לאבחון ליקויי למידה.

מרכיבי האבחון שמציין הבר, ואשר נערכו במקרה זה:

1. מבחנים לביקת היכולת האינטלקטואלית (מבחן וקסלר, מבחן סטנפורד בינה והמטריצות של Raven).
2. מבחנים לבדיקת תפקודים קוגניטיביים (Number canceling Trails Making מבחן כירת סיפור AVL Rey, Making).
3. מבחנים לבדיקת תפקודים תפיסתיים-מוטוריים (מבחן בנדר-גאשטלט, Rey complex figure).
4. מבחנים אישיותיים (T.A.T, ציור איש ולעיתים גם מבחן רורשך).
5. מבחנים לבדיקת כישורים והישגים לימודיים ובדיקת יכולת ספציפית בקריאה או בחשבון: הבר (1991) מציין כי מרבית מבחני הקריאה בעברית אינם מתוקננים והם חסרים נורמות לצינון ומתבססים על הערכה שיטתית של הבוחן. הוא מציע שלושה שלבים להערכת הקריאה.

הקריאה:

השלב הראשון כולל בדיקה של הקריאה הטכנית, זו היכולת לפענח את הסמלים הגרפיים של הכתב ולתרגמם לדפוסיים קוליים, לאותיות, לעיצורים, לתנועות, לצרופי עיצורים ותנועות, להברות, למלים ולמשפטים. **השלב השני** כולל בדיקת השליטה בתהליכי המשנה של הקריאה. הבר מתאר שבעה תהליכי משנה: 1. ניתוח חזרותי של מילים, שהיא היכולת להתייחס לחלקים המרכיבים את המילה הכתובה ותפיסת המילה כמורכבת מאותיות והברות. 2. כיווניות, שהיא היכולת להתייחס למרכיבי המילה מימין לשמאל. 3. הבחנה גרפית-זיהוי אותיות ע"פ אפיוניהן החזותיים. 4. הבחנה פונמית, שמשמעותה היכולת להבחין בין הקולות המרכיבים את המילה. 5. סינתזה קולית, המאפשרת לבנות את התבנית הקולית של המילה מתוך רכיביה. 6. סינתזה חזותית- היכולת לבנות מילה שלמה ממרכיביה החזרותיים, אותיות, צרופים והברות. 7. עיבוד

סידרתי, שהיא תפיסת רצפים חזותיים וקוליים. **השלב השלישי** כולל הערכה של הבנת הנקרא, הערכה בשלב זה נעשת בחמישה תחומים. התחום הראשון הוא זיהוי את הזכרות בעבודות או ברצפי ארועים שהופיעו בטקסט. התחום השני הוא ארגון, מיון או צרוף של עבודות לפי גורם משותף. התחום השלישי הוא יישום קריאה ביקורתית, והיכולת להבחין בין מציאות ודמיון. התחום האחרון הוא הערכה, התייחסות רגשית ואסתטית כלפי הטקסט.

הערכת היכולת בחשבון נעשית באמצעות תת-מבחן חשבון במבחן הוקסלר ותת מבחן כמויות במבחן הסטנפורד- בינה, והיא מתבססת באופן חלקי גם על בטריית האבחון לדיסקלוקוליה שפתוחה בבי"ח שערי- צדק. בטריה זו מתבססת על מודל לעיבוד וחישוב חשבוני של McCloskey, Caramozza & Basili (1985). המודל מדגיש את תהליכי העיבוד המספריים השונים במונחים של תת- הכשרים בסיסיים: הבנה מספרית- הבנה של כמויות, הבנה משמעותית הסימבולית של מספרים, סדר ספרות. ביצוע מספרי- ספירה, כתיבה וקריאה של מספרים. הליכי חישוב- בהנה של סמיני ביצוע של תרגילים חשובוניים, זכירה של עבודות מספריות (כולל מבחן ידע מספרי ותרגילי חיבור, חיסור כפל וחילוק ארוך וקצר).

הבוחן מעריך את השגיאות משני היבטים. האחד- הערכה כמותית; מספר שגיאות כולל, שגיאות בהבנה מספרית, ושגיאות בביצוע מספרי ובחישוב. ההיבט השני הוא הערכה איכותית שגיאות קשב, (לדוגמא, שגיאות שמקורן בחוסר תשומת לב לסימן, שימוש בסימן לא נכון, שיכחה של מספרים). שגיאות המתייחסות לחלקים מרחביים חזותיים (דוגמת מיקום לא נכון של סימנים, רוטציות ופיתרון תרגילים בכיוון הלא נכון). שגיאות הקשורות בליקוי בשפה, (ביניהן שיום לא נכון של מספרים וכתיבה לא נכונה של שם המספר).

דילמת החברות וראיון קליני חצי מובנה של סילמן (נספח 1)

המבחן פותח ע"י סילמן (Selman, 1980) והוא מתבסס על התאוריה שלו בנושא התפתחות ההבנה הבינאישית. סילמן הגדיר חמישה שלבים של התפתחות מיומנות תפיסת תפקיד חברתי (social role taking):

שלב 0: השלב של חוסר הבחנה אגוצנטרי.

שלב 1: השלב של תפיסת פרספקטיבה סוביקטיבית ומובחנת.

שלב 2: השלב של שיקוף עצמי, או נקיטת פרספקטיבה סוביקטיבית.

שלב 3: השלב של נקיטת פרספקטיבה של גוף שלישי או פרספקטיבה משותפת.

שלב 4: השלב של נקיטת פרספקטיבה מעמיקה.

חמשת השלבים הללו יוצרים את המימד ההתפתחותי בתיאוריה של סילמן (Selman, 1980) ההתקדמות דרך חמשת השלבים מוערכת ומנותחת לפי ארבעה תחומים חברתיים, דרכם ניתן להבין את התפתחות ההבנה החברתית:

1. התחום של המושגים האישיים. 2. תחום מושגי החברות. 3. תחום מושגי קבוצת השווים. 4. תחום מושגי ילד הורה. המודעות החברתית נחשפת דרך ראיון אישי המתייחס למצבי מבחן או דילמות העוסקות באחד מהתחומים החברתיים שהוזכרו.

במחקר זה התמקדנו בתחום החברות ודרכו ביקשנו לבחון את תפיסת התפקיד. ההערכה כוללת הקראה של סיפור קצר המציג דילמה חברתית אופינית לגיל ההתבגרות, לאחר ההקראה נערך ראיון חצי מובנה שמטרתו להבין מהי ההשקפה של הנבדק או התיאוריה האישית שלו על מושג החברות. הראיון כולל התיחסות לנושאים הבאים:

תצורה: מדוע (מניעים) וכיצד (מנגנונים) נוצרות חברתיות, מיהו חבר אידיאלי.

קרבה: איזה סוגי חברות קיימים, החברות האידיאלית, אינטימיות.

קינאה: רגשות כלפי חדירה של אחרים לתחום יחסי החברות הקיימים.

פיתרון קונפליקטים: כיצד חברים פותרים בעיות.

סיום: הסיבות לכך שחברויות נגמרות

הראיון נערך בכמה הקשרים:

בהקשר ההיפותטי נשאלות שאלות המתייחסות לסיפור (לדוגמא: "X היא נערה חדשה בביה"ס והיא מנסה למצוא חברים. למה לדעתך חשוב לה למצוא חברים"?).

בהקשר הכללי (לדוגמא: "למה חברים חשובים?")

בהקשר האישי נשאלות שאלות הקשורות להתנסות האישית של הנבדק (לדוגמא: "האם יש מישהו שהוא החבר הכי טוב שלך? איזה סוג של חברות יש לך עם אדם זה?")

מטרת הראיון היא להעריך את רמת ההתפתחות של תפיסת התפקיד, או באיזו מידה ובאיזה אופן הנבדק מסוגל להתייחס לנקודות מבט שונות הקשורות בנושאים העולים בראיון. תשובות הנבדק דורגו על סקלה, ע"י שני שופטים לא תלויים, בהתבסס על המודל התאורטי של סילמן (Selman, 1980). בסקלה זו הוזכרו לעיל חמשה שלבים- השלב הנמוך ביותר (שלב 0) לפיו אין הבחנה בין נקודת המבט של העצמי ושל האחרים ועד השלב הגבוה ביותר (שלב 4) לפיו קיימת מודעות לכך שגם נקודות מבט חברתיות אינן מוחלטות ואובייקטיביות. בהתאם לכך ציון 0 מבטא יכולת נמוכה ביותר לתפיסת תפקיד, ואילו ציון 4 תואם את היכולת הגבוהה ביותר לתפיסת תפקיד.

אינדקס האמפטיה לילדים ובני נוער (נספח 2)

מבחן זה פותח על ידי Bryant (1982) במטרה להעריך באמצעותו את מידת היכולת האמפטית. המבחן כולל 22 משפטים, חלקם מתבססים על מבחן של Mehrabian & Epstein (1972) והם הותאמו ע"י Bryant (1992) לילדים ובני נוער. כל משפט כולל התייחסות רגשית למצב או לארוע כל שהוא (לדוגמא: "לראות ילדה בוכה גורם לי לרצות לבכות בעצמי" או " מעציב אותי לראות בן שלא מוצא עם מי לשחק"). הנבדק צריך להגיב ב"מסכים" או "לא מסכים" להצהרה שמושמעת לו. ניסוח המשפטים מתבסס על ממצאים לפיהם בני אמפטים יותר לבנים ובנות אמפטיות יותר לבנות, המבחן מאפשר לעשות הבחנה בין יכולת האמפטיה ביחס לבני אותו מין או ביחס לבני המין הנגדי (לדוגמא: "אני מרגיש מצורב כאשר אני רואה בת שנפגעת" או "אני מרגיש מצורב כאשר אני רואה בן שנפגע"). ביחס לחלק מהמשפטים תשובה שלילית ("לא מסכים") משקפת יחס אמפטי ("אנשים שמתחבקים ומתנשקים בפומבי הם טיפשים") בעוד שביחס למשפטים אחרים תשובה חיובית ("מסכים") משקפת יחס אמפטי ("אני נעשה מצורב כשאני רואה שפודעים בבע"ח"). ציון האמפטיה מורכב ממספר הפעמים בהם גילה הנבדק התייחסות אמפטית, ככל שהציון גבוה יותר כך יכולת האמפטיה גבוהה יותר.

שאלון ההתנהגות בכיתה (CBI) (Classroom Behavior Inventory)

(נספח 3)

שאלון זה חובר ע"י Shaefer, Aaronson & Edgerton (1983). הנוסח העברי (מרגלית ושלומן, 1986) כולל 42 פריטים אשר מתארים התנהגות אופינית הכיתה. המורה צריך להעריך באיזו תדירות מופיעה כל התנהגות על סולם תגובה של חמש דרגות- החל ב" לעולם לא" ועד "לעיתים קרובות". השאלון מאפשר להעריך את התלמיד בעשרה תחומים (McKinney & Forman, 1982):

1. אינטלגנציה מילולית- לדוגמא: "יש לו ידע נרחב בהשוואה לבני גילו."
2. אוריינטציה למטלה- לדוגמא: "עובד בזהירות ועושה כמיטב יכולתו."
3. יצירתיות/ סקרנות- לדוגמא: "יוזם דברים מעניינים לעשותם."
4. עצמאות-לדוגמא: "שוקל דברים לפני ששואל שאלות."
5. תלות- לדוגמא: "מבקש את עזרתי גם אם אינה הכרחית."
6. החצנה- לדוגמא: "מחפש אחר חברת ילדים ואינו מחכה שיתקרבו אליו."
7. הפנמה-לדוגמא: "נוטה להתבודד ולהסתגר עם עצמו גם כשמצופה לעבוד בקבוצה."
8. התחשבות-לדוגמא: "נעים הליכות וקל להסתדר אתו."
9. מוסחות/ היחס דעת- לדוגמא: "דעתו מוסחת בנקל ע"י ארועים בכיתה ומחוץ לה."
10. עוינות- לדוגמא: "מתרגז בקלות כשאחרים אינם מסכימים עם דעותיו."

בתרגום והתאמה של הסקלה לעברית האלפא של קורנבך היתה 90. בניתוח גורמים של הנוסח העברי של השאלון התקבלו אותם שלושה גורמים שדווח עליהם ע"י Shaefer, Aaronson & Edgerton (1983) בנוסח המקורי:

1. כשירות אקדמית- אינטלגנציה מילולית, יצירתיות, סקרנות ($\infty = .96$)
2. הסתגלות חברתית-התחשבות חברתית מול עוינות ($\infty = .95$)
3. מוחצנות-הפנמה ($\infty = .80$)

במחקר זה נעשה שימוש בפריטים מתוך השאלון, שנמצאו קשורים להסתגלות חברתית, דהינו התחשבות מול עוינות ובאלה שנמצאו קשורים למוחצנות מול הפנמה.

הליך

אוכלוסיית המחקר הפוטנציאלית כללה כשבעה תלמידים אשר לומדים במסגרת ביה"ס. להורי כל התלמידים נשלח מכתב והם התבקשו לאשר את הסכמתם להשתתפות בנם או ביתם במחקר. התנאים להשתתפות במחקר כללו הסכמה של התלמיד והוריו להשתתפות במחקר, איבחון פורמלי לליקויי למידה שנערך במסגרת ביה"ס, ואבחנה של דיסלקסיה או דיסקלקוליה.

שאלון 1: דילמת החברות וראיון קליני חצי מובנה (1980, Selman)

הוראות: לפניך סיפור קצר. עליך להקשיב היטב לסיפור, ואחריו לענות על שאלות המתייחסות לסיפור ולנושאים שונים הקשורים בו.

שרית ואורלי הן חברות טובות מאז שהיו בנות חמש. כאשר הן היו בתיכון ושרית נבחנה לתפקיד בהצגה של ביה"ס, היא היתה לחוצה, כמו תמיד, בנוגע לאופן שבו היא ביצעה את התפקיד, אבל אורלי היתה שם כדי להגיד לה שהיא היתה מאוד טובה וכדי לתמוך בה. למרות זאת, שרית היתה מודאגת מכך שילדה חדשה בבי"ס תקבל את התפקיד במקומה. הילדה החדשה רינה באה כדי לברך את שרית על ביצוע התפקיד ואז שאלה אם תוכל להצטרף לבנות לארוחה. נראה היה מיד שאורלי ורינה מסתדרות מאוד יפה. הן דיברו על המקום ממנו באה רינה ועל הדברים החדשים שתוכל לעשות בביה"ס החדש. שרית, לעומת זאת, לא מאוד חיבבה את רינה. היא חשבה שרינה קצת "נדחפת". יתכן שהיא קצת קנאה בכל תשומת הלב שאורלי נתנה לרינה. כשרינה עזבה את השתיים לבדן, אורלי ושרית קבעו להפגש בשבת, בגלל שלשרית היתה בעיה שעליה היא רצתה לדבר עם אורלי בשבת. אבל מאוחר יותר באותו יום, רינה התקשרה אל אורלי והזמינה אותה ללכת לראות הצגה בשבת. לאורלי היתה התבלטות. היא היתה מקבלת בשמחה את ההזמנה ללכת עם רינה, אבל היא כבר הנטיחה להפגש עם שרית. שרית היתה עשויה להבין ולשמוח על כך שלאורלי יש הזדמנות ללכת להצגה, או שהיא היתה מרגישה שהיא מאבדת את החברה הכי טובה שלה כאשר היא באמת זקוקה לה.

מהי לדעתך הבעיה בסיפור זה? _____

מה לדעתך תעשה אורלי; תבחר להיות עם החברה הותיקה שלה שרית, או תלך עם הילדה החדשה רינה? מדוע? מה לדעתך חשוב יותר: להיות עם חבר ותיק או להכיר חברים חדשים? מדוע? _____

האם יש מישהו שהוא החבר הכי טוב? איזה סוג חברות יש לך עם האדם הזה?
מה עושה את האדם הזה לחבר הכי טוב שלך?

מדוע חברים חשובים

מדוע חברים חשובים? למה אדם זקוק לחבר טוב?

איך מישהו יוצר קשר עם חבר

איך רינה צריכה ליצור קשר עם חברים חדשים? לאיזה דברים היא צריכה לשים
לב?

האם זה קשה או קל למצוא חבר טוב? מדוע לפעמים זה קשה? מדוע לפעמים
זה קל?

חבר אידיאלי- תכונות של חבר טוב

איזה מין אדם הוא חבר טוב? _____

איזה מין אדם לא תרצה כחבר? _____

קרבה- אינטימיות- סוגים שונים של חברות וגורמים שיוצרים חברות קרובה

איזה סוג של חברות יש לדעתך לאורלי ושרית? האם אתה חושב שזו חברות טובה או קרובה? מהי באמת חברות טובה וקרובה? האם נדרש משהו מיוחד כדי שתתקיים חברות מאוד טובה? _____

מה קורה לחברות שנמשכת זמן ארוך כמו החברות שבין שרית ואורלי?

מה גורם לחברות טובה וקרובה להשמר? _____

על איזה דברים יכולים חברים טובים לדבר שחברים אחרים לפעמים לא יכולים לדבר עליהם? על איזה בעיות הם יכולים לדבר? _____

מה גורם לשני חברים להרגיש באמת קרובים אחד לשני? _____

מה ההבדל בין סוג החברות שבין אורלי ושרית לזה שבין אורלי ורינה? האם שלה סוגים שונים של חברות? מה הם ההבדלים בין חברות "סתם" לחברות

"הכי טובה"?

האם טוב יותר שחברים קרובים דומים אחד לשני או שונים אחד מהשני? למה?
באיזה אופן חברים טובים צריכים להיות דומים? באיזה אופן הם צריכים להיות
שונים?

מה כדאי, חבר אחד קרוב או קבוצה של חברים רגילים? למה?

אמון ויחסי גולמין בחברות

איזה סוג של דברים עושים חברים טובים? כמו אורלי ושרית, אחד בשביל
השני? האם זה חשוב לחברות טובה לעשות דברים אחד בשביל השני? למה?

האם אתה חווה שזה חשוב לשרית ואורלי לבטוח אחת בשניה כדי להשאר
חברות טובות? למה?

האם אתה חושב שאמון חשוב לחברות טובה? למה?

מה זה אמון? האם זה יותר מסתם לשמור על סודות ולגמול למישהו? האם יש
משהו חזק יותר מאמון?

האם יש הבדל בין האמון שיש לאדם בחבר הטוב ביותר שלו והאמון שיש לך
במישהו שאתה תם מכיר מבי"ס (או משהו כזה)?

טבעה של הקנאה והשפעותיה על החברות

אם אורלי ורינה יהפכו לחברות טובות, מה זה יעשה לחברות של שרית ואורלי?

איך לדעתך מרגישה שרית בקשר לחברות החדשה? האם לדעתך היא עשויה
לקנא? במה לדעתך היא תקנא?

מה זה אומר לקנא בחברות? מה קנאה עושה לחברות? כיצד קנאה יכולה
לפגוע בחברות?

פיתרון קונפליקטים בחברות

אם לאורלי ושרית יש ויכוח רציני/ גדול על בעיה זו, איך הן יכולות לפתור את
בדברים כדי להשאר חברות טובות?

האם החברות שלהם באמת יכולה להיות טובה יותר אחרי הויכוח הזה? האם
ויכוחים עזרו אי פעם לחברות?

האם אנשים יכולים להיות חברים גם אם יש להם ויכוחים? איך זה אפשרי?

כיצד ויכוחים צריכים להפתר בין חברים טובים? _____

על איזה סיג של דברים חברים טובים רבים או מתווכחים לפעמים? _____

כיצד ומדוע חברויות קרובות נגמרות

מה גורם לחברות להגמר? _____

מדוע לפעמים דברים כאלה קטנים נעשים לויכוחים מספיק גדולים כדי לפגוע
בחברות? כיצד דברים קטנים לפעמים "מתפוצצים" בין חברים?

מה אדם מפסיד כשהוא מפסיד חבר טוב?

מדוע לפעמים חברים טובים נפרדים? מה זאת אומרת להפרד מחבר טוב?
